Esa Iivonen, johtava asiantuntija,

vaikuttamistyö ja lasten oikeuksien edistäminen

30.10.2015

Ajankohtaiskatsaus lapsiperheköyhyyteen

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

Lapset ensin.

Hyvinvoinnin perusta rakentuu lapsuudessa

- **Lapsuusiän olosuhteet** vaikuttavat koko elämän terveyteen ja hyvinvointiin.
- **Perusta toiminta-, opiskelu- ja työkyvylle** muodostuu lapsuudessa.
- **Universaalit**, kaikki lapset ja perheet tavoittavat, **toimet** ovat **keskeisessä asemassa lasten hyvinvoinnin rakentamisessa**.

Köyhyys on lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle haitallista (1)

Köyhyys

- **kaventaa lapsen mahdollisuuksia osallistua** elinpiirinsä tavanomaiseen elämään.

- **vaikuttaa kielteisesti lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen**.

- **aiheuttaa osattomuuden ja ulkopuolisuuden kokemuksia**, häpeää ja vaikuttaa kielteisesti terveyteen.

Köyhyys on lapsen hyvinvoinnille ja kehitykselle haitallista (2)

- Taloudellisesti vaikeassa tilanteessa olevan perheen **lapset kantavat huolta** perheen taloustilanteesta.

- Perheen **toimeentulohuolet kuormittavat vanhempia** ja ovat riskitekijä vanhempien jaksamiselle.

- Pitkäaikainen köyhyys aiheuttaa **huono-osaisuuden ylisukupolvistumista**.

Lasten hyvinvointi eriytyy

- **Lasten ja nuorten hyvinvointi eriytyy** heidän vanhempiensa tilanteen mukaan.

- **Perheen pitkäaikaiset taloudelliset ongelmat** heijastuvat vahvasti lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Lähde: Reija Paananen, Tiina Ristikari, Marko Merikukka, Antti Rämö, Mika Gissler: Lasten ja nuorten hyvinvointi Kansallinen syntymäkohortti 1987 tutkimusaineiston valossa, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012

Perheen vähävaraisuus heikentää mahdollisuuksia harrastaa

- Pelastakaa Lapset toteutti vuonna 2015 kyselyn lasten kokemasta köyhyydestä ja sen vaikutuksista lasten arkeen. Kyselyn vastaajat (464) olivat 7-17-vuotiaita.
- Kyselyyn vastanneista 11 % koki perheensä olevan ”köyhä” tai ”erittäin köyhä”.

Vähävaraisten perheiden lapsista

- 80 % koki mahdollisuutensa harrastaa rajoittuneeksi.
- 71 % on joutunut jäämään pois harrastuksista perheen taloudellisen tilanteen vuoksi.

Lähde: Entten tentten pelistä pois! Lapsen ääni 2015-raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta, Pelastakaa Lapset 2015

Köyhyys rajoittaa osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksia

Vähävaraisten perheiden lapsista

- Yli puolet ei ollut voinut köyhyyden vuoksi osallistua juhliin (esim. syntymäpäiväjuhliin).
- 38 % oli jäänyt pois luokkaretkiltä rahatilanteen vuoksi.
- Yli puolet oli joutunut kiusatuksi köyhyyden vuoksi.

- Erityisesti köyhissä perheissä lapset kokivat saavansa liian vähän huomiota ja aikaa aikuisilta.
- Köyhillä lapsilla oli muita lapsia enemmän kokemuksia siitä, ettei heitä kuulla ja että heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa koulussa, harrastuksissa ja lähiympäristössään.

Lähde: Entten tentten pelistä pois! Lapsen ääni 2015-raportti lasten kokemuksista köyhyydestä ja osallisuudesta, Pelastakaa Lapset 2015

Lapset kantavat huolta perheen taloudesta

- MLL toteutti yhteistyössä Kotivinkki-lehden kanssa v 2010 kyselyn lapsille ja nuorille heidän kokemuksistaan perheen toimeen-tulovaikeuksista. Kyselyn vastaajat (1162) olivat 13-18-vuotiaita.

- **Lapset ja nuoret kokevat olevansa enemmän huolissaan rahojen riittävyydestä kuin heidän vanhempansa**. Taloudellisesti tiukka tilanne kiristää perheen keskinäisiä välejä ja vaikuttaa mielialaan.

- **Lapset ja nuoret kokevat pelkoa, ahdistusta ja huolta, mutta myös syyllisyyttä**. Lapset ja nuoret eivät kehtaa pyytää vanhemmilta edes sellaisia asioita, joita tarvitsevat, ja kokevat syyllisyyttä myös siitä, että vanhemmat eivät voi hankkia itselleen mitään.

Lähde: Nuorten kokemuksia perheen taloudellisesta tilanteesta, Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2010

Taloudellisen eriarvioisuus näkyy lasten arjessa

- Hakovirran ja Rantalaihon tutkimuksessa analysoitiin, miten taloudellinen eriarvoisuus näkyy 5.- ja 8.-luokkalaisten lasten arjessa.

- **Taloudellinen eriarvoisuus** on läsnä lasten arjessa erityisesti erilaisina **kulutusmahdollisuuksien eroina**.

- Lapset tunnistavat taloudellista eriarvoisuutta selkeimmin **ulkoisten tunnusmerkkien**, kuten pukeutumisen, perusteella. Tavaroiden määrä ja niiden merkit, ikä ja mallit huomataan lasten vertaissuhteissa.

Kuluttaminen on osa lasten arkea ja siihen liittyy sosiaalisia odotuksia

- **Kuluttaminen on osa lasten arkea** ja **siihen sisältyy tiettyjä odotuksia**. **Taloudellinen eriarvoisuus voi johtaa syrjimiseen, ryhmästä ulos sulkemiseen ja kiusaamiseen**.

- Kiusaamisen kohteeksi voi lasten kuvausten perusteella joutua niin ”rikas” kuin ”köyhä” lapsi, mutta lasten kokemusmaailmassa kiusatuksi joutuminen koskee nimenomaan niitä **lapsia, joiden taloudelliset resurssit ovat selvästi muita heikommat**.

Köyhän lapsen sosiaalinen liikkumatila on kapea

- Lasten hyvinvointiin vaikuttaa merkittävällä tavalla se, **minkälaisena muut samanikäiset lapset hänet näkevät**.

- Paremmassa taloudellisessa asemassa olevan perheen lapsella on enemmän vaihtoehtoja ja hänen on helpompi saada kaveriseuraa, koska hän on materiaalisten resurssiensa takia kiinnostava ja hän voi säädellä muiden suhtautumista itseensä.

- **Heikoista taloudellisista oloista tulevan lapsen mahdollisuudet muuttaa muiden hänestä muodostamaa kuvaa ovat vähäisemmät**.

Lapsiperheköyhyyttä usein vähätellään

”Köyhyys on suhteellista, eihän meillä kuolla nälkään”
Myös absoluuttinen köyhyys on hyvin pitkälle suhteellista.

”Kehitysmaissa lapsilla on paljon kurjemmat olot kuin Suomessa”
Verrataanko aikuisten tilannetta kehitysmaiden aikuisten tilanteeseen?

”Ei minun lapsuudessani ollut kännyköitä ja tietokoneita”
Lapsi elää tätä päivää eikä 1960- tai -70-luvulla.

”Eihän sitä tarvitse kulutusyhteiskuntaan mukaan mennä”
Lapsilla ei ole sellaisia sosiaalisen ympäristön ja elämäntavan valinnanmahdollisuuksia kuin meillä aikuisilla.

Yksinhuoltajaperheissä on suuri köyhyysriski

- **Pienituloisissa kotitalouksissa oli 117 000 lasta** vuonna 2013, mikä on **11 % kaikista lapsista**.
- **Yksinhuoltajaperheissä** pienituloisuusaste (20 %) on lähes kolminkertainen kahden vanhemman perheisiin (7 %) verrattuna.
- Perheen elinkaarella pienituloisuusaste on suurimmillaan, kun **lapset ovat alle kouluikäisiä**.
- Myös **perheen suurempi lapsiluku** nostaa köyhyysriskiä.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 2013

Pienituloisuusaste 1995-2013

Pienituloisia ovat henkilöt, joiden kotitalouden käytettävissä olevat tulot ovat alle 60 prosenttia rakenteeltaan vastaavanlaisten kotitalouksien mediaanitulosta.

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 2013

Pienituloisuusaste: Yksinhuoltajakotitaloudet ja parit, joilla lapsia 2000-2013

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto 2013, Pienituloisuus

Toimeentulotukea saaneet lapsiperheet 2000-2013, prosenttia ko. kotitalouksista

Lähde: THL, Toimeentulotuki 2013

Lapsiperheiden köyhyyden taustalla (1)

- **Lapsiperheköyhyys liittyy yhä useammin työssäkäyvien vanhempien pienituloisuuteen.** Pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvista lapsista 64 % kuului työlliseen kotitalouteen vuonna 2013.

- Lapsiperheköyhyyden taustalla on siis aiempaa useammin **sirpaleinen työmarkkina-asema, pätkätyöt, osa-aikatyö ja matalapalkkaisuus**.

- **Vanhempien työttömyys**. Pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvista lapsista 17 % kuului työttömään kotitalouteen vuonna 2013.

Lapsiperheiden köyhyyden taustalla (2)

- **Yksinhuoltajuus** lisää merkittävästi köyhyysriskiä.
- Köyhät lapsiperheet ovat useammin **pikkulapsiperheitä**.
- Köyhissä lapsiperheissä on **kolme tai sitä enemmän lapsia** selvästi useammin kuin keskituloisissa lapsiperheissä.

- **Tulonsiirtojen osuus** köyhien lapsiperheiden käytettävissä olevista tuloista on noin kolminkertainen muihin lapsiperheisiin verrattuna.
- Lapsiperheiden **toimeentuloetuuksien reaaliarvon lasku** on siten koskenut köyhiä lapsiperheitä erityisen ankarasti. Lapsilisän reaaliarvo on täällä hetkellä 30 prosenttia alempi kuin vuonna 1994.

Lähde: Minna Salmi, Johanna Lammi-Taskula ja Hannele Sauli: Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula ja Sakari Karvonen (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi 2014, THL 2014.

Lapsen oikeuksien sopimuksen yleisperiaatteet

2 artikla → **Syrjimättömyys** Oikeudet koskevat kaikkia lapsia.

3 artikla → **Lapsen edun ensisijaisuus** Lapsia koskevissa toimissa on otettava huomioon ensisijaisesti lapsen etu.

6 artikla → **Lapsen oikeus elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen**

12 artikla → **Lapsen näkemysten kunnioittaminen (lapsen osallisuus)**
Lapsen on saatava vapaasti ilmaista näkemyksensä.
Näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Lapsen oikeus riittävään elintasoon
Lapsen oikeus sosiaaliturvaan

- 27 artikla → **Lapsella on oikeus hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.**

- 26 artikla → **Lapsella on oikeus sosiaaliturvaan.**

Lapsen oikeuksien sopimus:

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

Lapsen oikeuksien komitea: Suomen taattava kaikille lapsille riittävä elintaso

- Lapsen oikeuksien sopimuksen täytäntöönpanoa valvova YK:n lapsen oikeuksien komitea on kehottanut **Suomea tehostamaan pyrkimyksiään tukea vähäosaisia perheitä sekä takaamaan kaikille lapsille oikeuden riittävään elintasoon.**

YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomea koskevat päätelmät (2011):

http://www.mll.fi/@Bin/22524847/Lapsen+oikeuksien+komitean+suositukset+Suomelle.pdf

Investoidaan lapsiin – EU:n komission suositus jäsenmaille (1)

- Euroopan komissio on antanut jäsenmaille vuonna 2013 suosituksen

”**Investoidaan lapsiin ja murretaan huono-osaisuuden kierre**”

lapsiköyhyyden ja lasten sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

- Ihmisarvon kunnioittaminen ja **lasten oikeuksien suojelu**
- **Lasten köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäiseminen**
- **Huono-osaisuuden ylisukupolvisuuden ehkäiseminen**
- **Ennaltaehkäisy** olennainen tekijä

Investoidaan lapsiin – EU:n komission suositus jäsenmaille (2)

- Kasvuolosuhteiden **epäkohtien torjuminen varhaisvuosina**, varhaiskasvatuksen merkitys
- **Universaalien toimien merkitys**
- **Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen** ja syrjinnän torjuminen
- **Talouskriisillä** vakavat vaikutukset lapsiin ja perheisiin
- **Talouden vakautustoimet heikentäneet** hyvinvointinäkökulmaa

Investoidaan lapsiin – EU:n komission suositus jäsenmaille (3)

- **Turvataan riittävien resurssien saanti →**

Tuetaan vanhempien osallistumista työmarkkinoille ja perheiden kohtuullisen elintason turvaaminen eri etuuksien yhdistelmällä

- **Varmistetaan laadukkaat palvelut ja hyvä kasvuympäristö →**

Varhaiskasvatus, koulutuksen yhdenvertaisuus, terveydenhuoltojärjestelmän valmiudet, turvallinen, terveellinen ja lapsiystävällinen asuin- ja elinympäristö ja perheiden tuen vahvistaminen

Investoidaan lapsiin – EU:n komission suositus jäsenmaille (4)

- **Edistetään lasten oikeutta osallistua ja vaikuttaa →**

Lasten osallistumisen tukeminen harrastus-, liikunta – ja kulttuuritoimintaan sekä lasten vaikutusmahdollisuudet omaan elämäänsä vaikuttaviin päätöksiin

Suositus löytyy osoitteesta:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:059:0005:0016:FI:PDF

MLL:n visio 2024

Suomi on lapsiystävällinen yhteiskunta, jossa lapsen etu asetetaan etusijalle ja jossa lapset ja nuoret voivat hyvin.

www.mll.fi

Twitter @MLL_fi

MANNERHEIMIN LASTENSUOJELULIITTO